

EDUCAȚIA JURIDICĂ – PRIVITĂ CA PREMISĂ A POLITICILOR DE MEDIU

Dr. ing. ec. jurist Gabriel POENARU,
Universitatea „Politehnica” – București



A urmat cursurile Facultății de Energetică (secția termoeenergetică) din Institutul Politehnic Bucuresti, pe care le-a absolvit în anul 1965 ca șef de promoție. În anul 1972 a obținut diploma de licențiat în științe economice al Academiei de Studii Economice din Bucuresti. În anul 1996 a absolvit cursurile Facultății de Drept a Universității „Titu Maiorescu” din București, devenind licențiat în drept. În anul 1999 a obținut titlul de doctor în energetică la Universitatea „Politehnica” din Bucuresti. A lucrat la CET București-Sud, iar din 1973 până în 1975 a lucrat într-o centrală industrială ca inginer specialist în comportarea în exploatare a echipamentelor termoeenergetice; apoi s-a transferat la ICEMENERG – Bucuresti, unde a lucrat ca cercetător științific principal și unde a îndeplinit, după 1989, și funcțiile de secretar științific și director adjunct științific al diviziei Conservarea energiei și mediului. În 1996 a fost consilier de specialitate în Comitetul de restructurare și reformă a RENEL. În anul 1999 a trecut la SC Termoelectrica, unde a fost inspector general și consilier, până în anul 2006. În perioada 1970-1975 a fost asistent la Catedra Organizare-conducere din I.P.B., iar din anul 1999 predă ca profesor asociat la Universitatea „Politehnica” – Bucuresti cursuri de drept și legislație. A elaborat 122 lucrări de specialitate, a scris și publicat o carte tehnică, a elaborat un curs universitar și a comunicat 85 de referate, dintre care 24 au fost publicate.

REZUMAT. În ultimii 20 de ani a sporit foarte mult interesul pentru cunoașterea detaliată a mecanismelor de vătămare și pentru cel de protejare a mediului înconjurător. Efectele neglijării protecției mediului au fost luate în considerare politici generale a statelor și au devenit subiecte ale colaborării internaționale pentru a se găsi soluții la o asemenea problemă globală; totuși, nu s-a produs încă o stare de conștientă în rândul majorității membrilor societății care să determine o schimbare de atitudine, favorabilă protejării diferitelor componente ale mediului de viață al comunităților umane din sate, orașe, megapolisuri, regiuni, state, continente. De aceea educarea acestor comunități pentru a identifica și conștientiza acțiunile vătămătoare sănătății oamenilor și pentru a acționa conștient în scopul protejării mediului este o chestiune deosebit de importantă pentru cei care stabilesc și/sau implementează politici de mediu. Astăzi, față de acum 20 de ani, se dispune de mult mai multe informații și de soluții certe pentru a se putea reduce afectarea – uneori inerentă – a mediului și pentru refacerea, acolo unde mai e posibil, a distrugerilor produse prin acțiunile neglijente ale omului. Soluțiile voluntariste au fost treptat înlocuite cu cele cerute de lege; s-a considerat ca doar legea poate garanta utilitatea celor trei categorii de soluții necesare pentru promovarea politicilor de mediu. Totuși, norma juridică – deși obligatorie, prin ea însăși nu dă garanția sigură a respectării normelor juridice dacă membrii societății nu au educația cunoașterii și respectării legilor. Ei trebuie să fie și educați pentru a „primi” legile și a „ști cum să procedeze” pentru a se conforma prevederilor lor. În referat este data și o schema (nedetaliată) a unui program de instruire cu cunoștințe juridice (educație juridică), pentru ingineri și economiști.

Cuvinte cheie: educație juridică, politici de mediu, educație specializată, educație profesională, premisă, proiect de instruire, ingineri și economiști.

ABSTRACT. In the last 20 years the interest for detailed knowledge of harm mechanisms and for environment protection increased very much. The effects of neglecting the environment protection has been taken in the states general politics consideration and have become matters of international collaboration for finding solutions at such global issue; however, it hasn't been produced yet a feeling of conscience between the majority members of the society to cause an attitude change, favorable to protect different components of life environment of communities from villages, cities, metropolises, regions, states, continents. Therefore the education of these communities to identify and realize the harming actions to people health and to consciously act in environment protection purpose is a matter very important for those who decree and/or implement environment politics. Today, unlike 20 years ago, we dispose of much more information and certain solutions to reduce the – sometimes inert – environment harm and to recover, there where it can be, from destructions produced by humans careless actions. The voluntaries solutions have been gradually changed with those required by law; it has been considered that only the law can guarantee the utility of the three solution categories necessary to promote the environment politics. However, the juridical rule, - although compulsory, by its self won't guarantee the certain juristic rules observance if the members of society don't have the education of knowledge and observing the laws. They have to be also educated to “receive” laws and to “know how to proceed” to conform their dispositions. In the essay it is presented a (not detailed) diagram of an instruction program with juristic knowledge (juridical education), for engineers and economists.

Key-words: juridical education, environment politics, specialized education, professional education, premise, educational project, engineer and economist.

1. INTERDISCIPLINARITATEA ȘI COMPLEXITATEA SUBIECTULUI

Subiectul simpozionului „Educația – componentă esențială a politicii de mediu” este nu numai generos, prin complexitatea aspectelor pe care ambele concepte - și „educația” și „politica de mediu” le implică -, dar este și unul care predispozează pe oricine la o serioasă meditație.

Prin inerenta sa interdisciplinaritate, cei care au ca profesie practica inginerescă de orice fel, sunt invitați să se oprească asupra unui subiect - „educația”, care, în concepția multor ingineri, este departe de profesia lor. Altminteri, ei ar acest subiect doar contingent la preocupările lor profesionale, deși i-ar recunoaște acestuia, fără ezitare, legitimitatea de a fi invocat în viața de fiecare zi, complexitatea și folosul social.

Iată că acum a sosit ocazia și este locul de a se arăta că educația este o prezență, - e drept, sincretică, cam greu de conturat și definit **pentru multă lume – care îi stă la dispoziție inginerului nu doar ca o finalitate, ci și ca „instrument”/ „mijloc” și „resursă”**.

Ca „finalitatea” socială e de avut în vedere când scopul demersurilor este acela de a face ca un set de cunoștințe și/sau de practici să fie transmis altora și să fie însușit voluntar de aceștia ; în speță - atunci când politicile de mediu sunt concepute și se elaborează ca un program de acțiuni coerente, și, dar mai ales, cu participare conștientă și adecvată a tuturor celor implicați în aceste „politici”: autori, agenți, legiuitori, aplicatori, pentru a ne fi prelungită și îmbunătățită viața de fiecare zi, pentru a crește nivelul bunăstării / confortului oamenilor.

Ca „instrument”/ „mijloc” e de luat în seamă pentru a fi folosit ca o cale distinctă de acțiune, cu specificul său psihosocial și cu legități proprii pentru a se ajunge la un obiectiv fixat în mod deliberat și acceptat social; în speță, adăugarea la mijloacele specifice tehnologiilor de mediu a unuia diferit de acestea, atunci când se proiectează acțiuni prin care oamenii să poată învăța ceva pentru a face ceea ce le-ar fi util lor ori pentru a-și schimba obiceiurile nepotrivite legate de mediul lor de viață și fără de care mijloc acțiunea în ansamblul său ar fi tehnicizată, deci neumană, sub aspectul factorilor de influențare / dependență ce ar rezulta dintr-o analiză serioasă.

Educația poate fi și o „resursă”, chiar o „resursă complexă”, atunci ea se adaugă altor feluri de resurse (umane, materiale, financiare, de comunicare, cadru juridic, documentare) pentru a fi puse laolaltă și sunt ordonate ca să acționeze spre realizarea unui scop bine definit și acceptat social; în speță, când elaboratorii și aplicatorii politicilor de mediu concep / implementează / dezvoltă ansambluri de măsuri sinergice pe care orice asemenea politici le presupun, măsuri rezultate nu doar din specificul domeniului tratat, ci și din specificul comportamentului tradițional ori

învățat al membrilor societății care ocupă mediul, care au contacte cu mediul vătămat / supus protecției sau care participă indirect la vătămarea ori la protejarea unui spațiu regional sau chiar planetar.

Cu privire la înțelesul singularului termenului de „politică de mediu” din titlul simpozionului este de exprimat o rezervă legată de faptul că s-ar crede cumva că există numai „o singură politică de mediu”; poate că sensul atribuit este numai neglijent exprimat și să fie vorba de un înțeles mai larg, mai generos decât „o singură politică de mediu” (mai multe). Noi suntem de părere că, indiferent de întinderea și de adâncimea acesteia, pot exista sau pot fi concepute „mai multe” asemenea politici.

În ceea ce privește termenul de „educație”, așa cum se va arăta în capitolele 2 și 3, acesta este bine conturat, deși formulat în destul de multe „definiții” de dicționar, cu inerente conotații istorice și doctrinare.

2. TERMINOLOGIA CONCEPTULUI DE „EDUCAȚIE”

Semantic, originea termenului de „educație” este una latină; în această limbă sunt două verbe care au aceeași primă formă paradigmă (la persoana I singular, timpul prezent, diateza activă), dar care diferă la celelalte forme paradigmale, și anume:

- educo, educare, educavi, educatum = a hrăni, a crește un copil; a produce; a învăța pe altul;

- educo, educere, eduxi, eductum = a scoate; a crește; a hrăni; a deșerta; a goli; a scoate ceva de undeva; a consuma timpul.

Este de observat că ambele cuvinte au referiri la „a crește, a hrăni”, dar cel care a ajuns în limba română (probabil prin limba franceză) este primul, de la care derivă și alte cuvinte de largă folosință și de mare circulație, precum „educat”, „educator”, „educație”, „educativ”. Chiar și unul din celelalte înțelesuri ale termenului originar latin ne conduce spre această interpretare cu privire la etimologia cuvântului român „educație”, anume, sensul de „a învăța pe altul”.

Dicționarele¹ definesc „educația” cu mai multă ori mai puțină aplecare spre detalii, în raport cu specificul acestora (dicționare generale, dicționare de specialitate) și cu destinația recunoscută de autori (de uz școlar, de uz comun, de uz documentar - științific). Nu vom face un raid dicționar;

¹ Iată, ca exemple: „Mic dicționar enciclopedic”, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, pag. 319; „Le petit Larousse en couleurs”, Editura Larousse, Paris, 1995, pag. 370 ; Ana Bogdan - Tucicov: „Dicționar de psihologie socială”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, pag. 8 ș.a.

3. CONCEPTUL DE EDUCAȚIE JURIDICĂ

Conceptul de „educație juridică” este, fără nicio îndoială, o specie a educației, fiind o „**educație specializată**” și, în același timp „**profesională**”.

Atribuirea calității de a fi „**profesională**” pare a fi excesivă, deoarece s-ar putea înțelege atât ca celelalte feluri de educație ar fi făcute de neprofesioniști, cât și că educația juridică este numai apanajul facultăților de drept și nicidecum a altor instituții, educație făcută cu scopul de a scoate „juriști profesioniști”; nu înțelegem așa ceva, ci doar două caractere esențiale ale procesului de educare:

– că transmiterea de cunoștințe pe oricare cale – neinstituționalizată (pe calea studiului autodidactic, prin practică de contact, prin conferințe) ori instituționalizată (materii școlare, cursuri universitare sau postuniversitare, cursuri scurte sau practică operațională) se desfășoară fără a se face vreo concesie, de felul reducăționismului sub-minimal, al vulgarizării sau al pragmatismului nesușținut cu idei și concepte adecvate.

– în plus, transmiterea de cunoștințe și dobândirea de deprinderi, mai ales terminologice, trebuie să se facă de către profesioniști, de preferat de acei profesioniști cu dăruire pentru studiu sau pasionați de transmiterea adecvată cunoștințelor lor (sub raport pedagogic și al cuprinderii esențiale a materiilor juridice).

Educația juridică presupune următoarele elemente constitutive esențiale, întrunite în procesul de educare:

• **Voința de a fi educat** cu cunoștințe de drept utile în societate, atât ca persoană de drept, cât și ca membru al societății. În ciuda faptului că acest element volițional ar fi garantat oricărei persoane, sunt destul de puțini oameni care să-și recunoască „nepriceperea” lor în chestiunile de drept, pentru a accepta să primească, din partea altuia, în mod neorganizat ori, mai ales organizat, cunoștințele esențiale de drept. Acest fapt este vizibil atât în mediul familiei sau al cercului de prieteni sau de cunoștințe, unde cei mai mulți declară că pentru ei nu există nicio dificultate de a-și apăra drepturile legale și de a se proteja în raporturile (juridice) civile sau administrative cu alții. Așadar, există o anumită suficiență, declanșată de un complex „de imagine” prin care oamenii nu recunosc ca le-ar lipsi ceva cu adevărat (aici, cunoștințele minimale de drept) sau ceva ce le-ar știrbi imaginea lor în lume.

• Existența a **doi parteneri** reali sau a unuia dintre ei virtual (în cazul autodidactului), din care transmițătorul, adică educatorul, să fie un profesionist, investit cu competența de a transmite cunoștințe și / sau deprinderi, în sensul de a dispune și de unele mijloace pedagogice de executare corectă și completă a prestației sale specializate: material didactic, timp pentru chestionare, mijloace de evaluare, instrumente de comunicare ș.a. Celălalt partener, educatul, trebuie să fie un om cu o anumită „bază”

intelectuală, cu un nivel minimal de cunoștințe generale (depinzând de scopul propus; de exemplu, dacă într-un penitenciar se face educație cetățenească, aceasta se face și pentru cei cu școală și pentru analfabeți, ținându-se seama de această alcătuire a colectivului supus transmiterii de cunoștințe / deprinderi). În lipsa acesteia, cu persoanele nesociale (bolnavi mintali, persoane decrepite, personalități accentuate ale locurilor de detenție) nu se poate vorbi de educație juridică. În cazul autodidactului, educatorul lipsește ca persoană, dar ele este întru chip de „opera” sa, lucrarea de specialitate juridică folosită. Auto-didacticismul este frecvent pândit de lipsă de metodă și de formare nearmonioasă, completă / cât mai aproape de ceea ce constituie setul de bază al materiilor juridice esențiale. De aceea e bine ca autodidactul să consulte fie o programă școlară / universitară, fie pe specialistul în drept, pentru a căuta și a găsi direcția bună de acțiune. Altminteri, autodidactul este demn de mare respect și tratat cu cuviință.

• **Un cuprins de cunoștințe și un set de deprinderi** ce urmează a fi transmis prin procesul de educație. Educația serioasă are nevoie de un anumit plan de desfășurare, plan ce este discutat cu factorii care au nevoie de persoanele educate cu cunoștințe juridice și stabilit în elementele sale esențiale (durată, formă de organizare, mod de evaluare, mod de finalizare, atestarea educării, costuri, infrastructură). De exemplu, în anexă se prezintă un „program de educare cu cunoștințe juridice pentru ingineri”. Cadrul acestuia este mai extins decât ar cere-o simpla „programă analitică”, având semnificația unui întreg proiect – standard, lansat ca o ofertă.

Din cuprinsul acestuia rezultă materiile juridice esențiale pe care ar trebui să le cuprindă educația juridică a acestei categorii de profesioniști – inginerii. Se poate aprecia că programa nu poate diferi esențial nici pentru alte categorii de profesioniști, alții decât inginerii (economiiști, arhitecții, medicii, cadrele didactice ș.a.).

• Verificarea dobândirii **limbajului juridic adecvat** și folosirea corectă, în deplină cunoaștere a conținutului și a sferei noțiunilor exprimate prin termenii juridici folosiți. Nu e nimic mai penibil pentru un absolvent al unui curs de formare (educare) juridici decât folosirea improprie a termenilor și căderea în vulgarizarea subiectelor juridice; aceasta semnifică măsura eșecului educației și este – evident – de nedorit. Verificarea se poate face fie printr-un test scris, fie prin susținerea unui expozeu cu o temă dată sau prin comentarea greșelilor dintr-un text pre-scris.

• **O bază materială** și un set de mijloace prin care să poată fi transmise cunoștințele și deprinderile juridice. Acest aspect nu este dezvoltat, el având adesea și predict, aspecte economice legate de raportul dintre instituția în care activează educatorul și educat / instituția în care activează educatul.

În ceea ce privește derularea concretă a complexului proces de educare juridică, acesta este unul subtil, în care

inteligența și sensibilitatea, dar și socialitatea actului de comunicare au un important rol de a face transmiterea de cunoștințe și însușirea de deprinderi dorite nu numai eficientă, dar și atractivă, prietenoasă.

4. EDUCAȚIA JURIDICĂ PRIVITĂ CA O PREMIZĂ A EDUCAȚIEI PENTRU MEDIU

Educația juridică – din considerarea sa ca achiziție de cunoștințe și deprinderi juridice adecvate unui trai civilizat și unei existențe liniștite, legale și morale, ar trebui să facă parte din cultura fiecărui cetățean; de aceea am propus în mai multe rânduri și cu mai multe ocazii ca ea să se facă încă în anii de liceu, printr-o materie școlară ce ar putea purta orice nume: cunoștințe de drept și legislație, cunoștințe de civism și de drept, cunoașterea juridică, educație juridică, cultură juridică ș.a.

Cum orice „politică”, inclusiv cea „de mediu”, reprezintă un proiect presupus a fi realizabil cu resursele de care se dispune sau de care există siguranța că se va dispune într-un orizont de timp dinainte stabilit, ea are în alcătuirea sa un ansamblu de acțiuni coerente, îndreptate spre scopul propus / declarat. Asemenea activități se desfășoară într-un „spațiu normat juridic”, care nu e altul decât societatea în care omul trăiește, cu oameni și instituții care au calitatea juridică de „subiecte de drept”, în derularea de activități reglementate juridic, sub forme care implică uneori proceduri prevăzute de diverse norme (religioase, etice, tehnice), inclusiv de cele juridice.

Interesul din ce în ce mai mare din ultimii 20 de ani pentru cunoașterea detaliată a mecanismelor de vătămare și pentru cel de protejare a mediului înconjurător este ușor de explicat: realitatea concretă a prejudicierii cadrului natural și a climei, în diferite forme de manifestare, cu consecințe sociale inerente ca: exod al populațiilor din zonele pustiite, lupta pentru supraviețuire în zonele afectate de calamități naturale, nesiguranța zilei de mâine prin lipsa resurselor materiale de viață, insecuritatea locuirii, îmbolnăviri și epidemii ș.a.

Cu toate că efectele neglijării protecției mediului au fost luate în considerare de politica generală a statelor și au devenit subiecte ale colaborării internaționale pentru a se găsi soluții la o asemenea problemă globală, nu s-a produs încă o stare de conștientă în rândul majorității membrilor societății care să determine o schimbare de atitudine benefică pentru protejarea diferitelor componente contingente ale mediului de viață al comunităților sociale din sate, orașe, megapolisuri, regiuni, state, continente. De aceea educarea acestor comunități pentru a identifica și conștientiza acțiunile vătămătoare sănătății oamenilor și pentru a acționa conștient în scopul protejării mediului este o chestiune deosebit de importantă pentru cei care stabilesc și/sau implementează politici de mediu.

Astăzi, față de acum 20 de ani, se dispune de mult mai multe informații și de soluții certe pentru a se putea reduce afectarea – uneori inerentă – a mediului și pentru refacerea, acolo unde mai e posibil, a distrugerilor produse prin acțiunile neglijente ale omului. Soluțiile sunt prinse în acțiuni / inacțiuni bine stabilite, emanând de la voința generală a societății (legiuitor) și alcătuind trei categorii de reguli emise: primele două – „promovatoare” de remedii și „interdictive” de acțiuni; ambele însă cad – predominant - sub incidența „normativității statale”, adică sunt „reguli” obligatorii sau ca „recomandări”, deci neobligatorii. Cea de a treia o constituie „stimulentele”. Și asta, pentru că uneori aplicarea de măsuri dorite, benefice pentru mediu prin politicile de mediu folosite de state este promovată mai bine prin „stimulente” economice: reduceri / scutiri de impozite, de taxe, contribuții bănești ale statului, procurarea de mijloace materiale trebuitoare la prețuri preferabile ș.a.

Singurul instrument practic, în măsură să garanteze eficiența aplicării celor trei mari categorii de reguli (obligatorii, recomandări și stimulente) necesare pentru promovarea politicilor de mediu, este cel juridic. Numai „norma juridică” („legea” – așa cum este cunoscută de publicul larg) poate face să se disciplineze comportamentul oamenilor în sensul dorit de legiuitor (protejarea mediului), atât prin „respectarea” / „executarea” prevederilor sale obligatorii, cât și prin „aplicarea” acestora de către factorii legal competenți (agenți, inspectori, magistrați).

„Norma juridică” – deși obligatorie de la data edictării (emiterii sale legale) sale - nu dă garanția 100% a respectării normelor juridice dacă membrii societății nu au educația respectării legilor. Ei trebuie să fie și educați – în primul rând pentru a „primi” legile: să înțeleagă obiectul (aspectul de mediu care este protejat), conținutul (drepturile și obligațiile) și sancțiunea prevăzută de lege pentru nesocotirea sau încălcarea voluntară a acesteia, să știe că pot fi trași la răspundere legală, că pot fi astfel pedepsiți, că pot deveni agenți de influență pozitivă pentru cei din jurul lor care ar avea tendința de a nesocoti / încălca revederile legii, iar în al doilea rând pentru „a cere” legiuitorului să intervină cu legi noi.

În referat sunt tratate diferite aspecte juridice ale educației necesare pentru ca oricare membru al societății să acționeze conștient pentru protejarea mediului, în cuprinsul unei politici de mediu.

5. CONCLUZII CU ASPECT PRACTIC

Lansarea, în forme și modalități diverse, adaptate locului și interesului actual, a unui program de instruire cu cunoștințe juridice pentru o serie mai largă de persoane: legiuitori, aplicatori, tehnicieni, membrii ai societății.

SCHEMA UNUI PROIECT DE INSTRUIRE CU CUNOȘTIȚE JURIDICE A INGINERILOR ȘI ECONOMIȘTILOR (EDUCAȚIE JURIDICĂ)

I. De ce cunoștințe juridice pentru ingineri și economiști?

A. Motivație culturală (generală)

- cunoștințele juridice complinesc cultura generală;
- normativitatea juridică este, în general, difuză, larg răspândită și se resimte adesea ca factor stresant al vieții; cunoașterea ei face să devină un factor indiferent, poate chiar prietenos;
- normativitatea comportamentului uman în societate este, în primul rând, de esență juridică;
- educația morală are limite juridice;
- educația civică implică respectarea prevederii legilor, în cunoștință deplină și exactă de situații și de consecințe;

B. Motivație practică (particulară)

- oricăror drepturi subiective ale persoanelor fizice și juridice le corespund obligații corelative; și unele și altele trebuie cunoscute cât mai exact;
- mediul juridic este omniprezent; nesocotirea lui poate pricinui neplăceri (daune, disfuncționalități, pierdere de șanse, restrângerea libertății de mișcare/acțiune ș.a.);
- cunoștințele juridice fac mai bine înțeleasă norma juridică (regula impusă) sub care de desfășoară actele de voință („actele juridice”);
- cunoștințele juridice fac mai bine înțeles raportul juridic născut, modificat sau stins prin actele proprii de voință („acte juridice”);
- cunoștințele juridice fac mai ușoară comunicarea cu autoritățile și cu partenerii, pe baza cunoașterii drepturilor și obligațiilor fiecăruia;
- managerul cu cunoștințe juridice are imaginea mai clară a raporturilor funcționale și a celor de contingență cu structurile organizației pe care o conduce;
- negocierea, încheierea și executarea contractelor se fac mai bine (cu eficiența mai bună) de către cei care au cunoștințe juridice;
- răspunderea pentru o faptă penală este personală și se răsfrânge asupra făptuitorului;
- firma are interese de apărut prin juriștii săi sau prin juriști angajați prin contract de asistentă juridică;
- firma desfășoară și activități comerciale, acționând pe piață ca un comerciant;
- managerul este angajatorul forței de muncă; de aceea el coordonează și gestionarea resurselor umane;
- respectarea legislației de mediu se face cunoscând-o în termenii săi de obligație juridică.

II. Probleme și răspunsuri ale dobândirii organizate de cunoștințe juridice (educației juridice)

Pe cine să privească ? Cum să se facă ? De către cine ? E necesară verificarea dobândirii de cunoștințe ? Cine să o facă ? Care este finalitatea ?

Pe cine să privească: Programul privește pe ingineri și tehnicieni, precum pe economiști.

Cum să se facă? Printr-un sistem (ansamblu de mijloace diferite, integrate unei idei) care are următoarele elemente:

- # *Cursul de cunoștințe juridice - elementul de bază:*
 - în 3 etape;
 - accesul în următoarea etapă este condiționat de o notă minimă de trecere stabilită judicious;
 - este recomandat studiul individual pentru;
 - consolidarea cunoștințelor.
- # *Verificarea cunoștințelor dobândite:*
 - la sfârșitul fiecărei etape prin „teste” și/sau”temă de casă”;
 - la încheierea cursului prin „lucrarea de absolvire”.
- # *Pregătirea lucrării de absolvire:*
 - numirea unui „conducător de lucrare”, dintre juriștii firmei;
 - selectarea unor subiecte utile, prin întocmirea unei liste;
 - recomandarea materialului bibliografic;
 - precizări cu privire la conținutul minimal al lucrării.
- # *Susținerea lucrării de absolvire:*
 - recomandări din partea unor juriști;
 - prezentarea în fața unei comisii;
 - notarea lucrării;
 - calcularea mediei de absolvire a cursului.
- # *Accesul la o bază de date și consultarea acesteia:*
 - pentru dicționar;
 - pentru cursul absolvit;
 - pentru o bază de „spețe” și soluții de spețe.

De către cine ? Specialist licențiat în drept, cunoscător și al tehnologiilor, echipamentelor și al activităților specifice din domeniul industrial.

E necesară verificarea dobândirii de cunoștințe ? Da, și ea să fie făcută așa cum s-a arătat. În mod special trebuie să se verifice cunoașterea terminologiei juridice

Cine să o facă ? Titularul cursului, la finele primelor două etape și o comisie, la final.

Care este finalitatea ?

- confirmarea printr-un document (certificat de absolvire, adeverință de absolvire, diplomă de absolvire etc.) a dobândirii de cunoștințe.
- un asemenea document ar trebui să condiționeze promovarea în anumite posturi și să facă posibilă avansarea sau promovarea absolventului cursului.